

SOBRE LA UTOPIA DE LA CIUTAT FELIÇ

AGUSTÍ FERNÁNDEZ DE LOSADA PASSOLS

Investigador sènior i director del Programa Ciutats
Globals de CIDOB

El 1932 l'escriptor britànic Aldous Huxley proposava a *Un món feliç* una reflexió distòpica sobre la felicitat en un món perfectament ordenat, estable, còmode, segur i pulcre, però alhora sense emocions, sentiments ni valors, on la llibertat d'expressió i el pensament crític no hi tenien cabuda. Aquesta distòpia sembla, de vegades, no tan llunyana de la realitat actual, obsessionada per assolir la felicitat a través de solucions tecnològiques i digitals que donin una resposta immediata a tots els reptes i les necessitats imaginables. El 2023, en un món cada cop més urbà, marcat per la crisi ambiental i per la frenètica cursa digital, la temptació de construir la ciutat perfecta -feliç- es troba al darrere de moltes de les propostes sobre com hauria de ser el futur.

Alguns països s'esforcen des de fa anys per dissenyar la seva visió de la «ciutat perfecta», la qual assegura un ús eficient i sostenible dels recursos i disposa de dades massives per prendre decisions informades; una ciutat *verda* i saludable i amb una arquitectura avantguardista, amb un sistema de transport ràpid, que no contamina i que connecta eficaçment tots els seus nodes financers, comercials, d'entreteniment i zones residencials, i que alhora també està connectada amb la resta del món. Una ciutat creativa, plena de talent, coneixement i innovació i, a més, dotada d'infraestructures estratègiques de darrera generació que la posicionen en un món cada cop més competitiu.

El 2007, Abu Dhabi (Emirats Àrabs Units) va anunciar la construcció de Masdar, qualificada com l'urbs més sostenible del planeta. El projecte preveia que la ciutat funcionaria amb energia 100% neta, lliure d'emissions de carboni, que tindria autorefrigeració i que no

hi circularien cotxes gràcies a un sistema subterrani de càpsules elèctriques i autònomes que havia d'assegurar la mobilitat. En paralles del prestigiós arquitecte Norman Foster, responsable de l'urbanisme del pla, «Masdar sorgeix de la combinació de l'avantguarda tecnològica amb els principis urbanístics dels assentaments àrabs tradicionals». Un altre dels trets de la ciutat era l'entramat de carrers estrets que havien d'afavorir la projecció d'ombra i la circulació de corrents naturals d'aire que es distribuïrien gràcies a un enginyós sistema de torres. A això s'hi sumava l'objectiu manifest de Masdar d'atreure els centres mundials de coneixement i innovació, les institucions internacionals i les seues corporatives de les grans empreses. Tanmateix, aquest projecte tan ambiciós no ha acabat d'enlairar-se: més de tres lustres després, el 2023, només s'ha desenvolupat el 10% del que estava previst.

A Egipte, com a alternativa a la hipersaturació del Caire, el Govern s'ha embarcat en la construcció d'una nova capital administrativa, intel·ligent i sostenible, amb capacitat per allotjar-hi més de sis milions de persones. La nova urbs comptarà amb un districte de negocis format per gratacels icònics, un enorme parc central amb llacs artificials, centres de lleure, el segon estadi més gran d'Àfrica i un riu artificial que recorrerà tot l'entramat urbà, emulant el Nil. Els responsables del projecte han definit aquesta utopia enmig del desert com «una ciutat completament intel·ligent i segura, gràcies a la instal·lació de càmeres a tots els carrers». En els propers anys veurem si efectivament aquesta utopia agafa forma i si la nova capital, que encara no té nom, és capaç de complir les altes expectatives dels seus promotors.

Tanmateix, el projecte més futurista és possiblement el que impulsa l'Àrabia Saudita. Coneguda com «The Line», la nova metròpoli aspira a acollir una mica més de nou milions de persones. Els seus 170 quilòmetres de llargada, 200 metres d'amplada i 500 metres d'alçària sobre el nivell del mar li atorgaran una aparença que recorda una llarga línia enmig del no-res. Concebuda per ser altament sostenible, intel·ligent i saludable, estarà totalment recoberta de miralls reflectants des de l'exterior i funcionarà amb energia 100% renovable i un sistema de proveïment d'aigua totalment eficient. El projecte no inclou ni carrers ni cotxes, sinó que un Hyperloop – un circuit al buit pel qual circulen càpsules a alta velocitat– recorrerà la ciutat en vint minuts amb un sistema de vies subterrànies. La xarxa de transport es completarà amb una marina esportiva a la mar Roja i un aeroport internacional. La intenció del Govern saudita és que la ciutat estigui operativa el 2030, tot i que encara no disposa de tot el finançament privat necessari per completar l'innovador projecte.

Tanmateix, hem de tenir present que, tot i la sostenibilitat, eficiència i intel·ligència que descriuen les ciutats utòpiques dissenyades per il·luminar un futur feliç, a Abu Dhabi, Egipte i Àrabia Saudita, com en molts altres països amb governs autoritaris, la dissidència i el pensament crític no hi estan permesos i són perseguits penalment; les dones no tenen els mateixos drets ni les mateixes oportunitats que els homes, ni accedeixen a les mateixes oportunitats; la diversitat no només no és vista com un valor, sinó que en molts casos, com pel que fa als col·lectius LGTBIQ+, es castiga amb la presó; i els immigrants i les minories descastades malviuen sense drets ni opció a decidir sobre el seu futur.

La ciutat feliç és la que escolta i té cura dels seus ciutadans

En vista d'aquesta realitat que té lloc en una part significativa del món: podem parlar de la ciutat utòpica, perfecta i feliç, sense tenir en compte els drets humans i la democràcia com

a parts essencials de l'equació? Perquè no serveix de res apostar per solucions que fan de la ciutat un espai verd, saludable, segur, intel·ligent i sostenible si això no va acompanyat del dret a expressar sense por els nostres afectes, la nostra orientació sexual o les nostres creences religioses; si no podem expressar lliurement el nostre pensament polític; si no podem protegir la nostra privadesa; si no podem participar en el disseny de com ha de ser el futur col·lectiu, i si no gaudim de polítiques públiques que assegurin la igualtat i la dignitat de totes les persones.

Per més que algunes de les principals narratives sobre el futur de la ciutat prioritzin els cri-

teris de ciutat intel·ligent, sostenible o saludable, cap d'aquestes solucions no és neutra *per se*. Ni en els contextos més progressistes i lligats als processos més avançats de radicalitat democràtica no és possible abordar els reptes més crítics que tenen sobre la taula les ciutats sense que, d'una manera o una altra, s'obri també la possibilitat d'un retrocés de l'agenda de drets i del benestar d'alguns dels col·lectius més vulnerables.

Cada cop hi ha més veus que alerten sobre les desigualtats generades pels processos de transició cap a la neutralitat climàtica que han emprès les ciutats. Aquestes iniciatives tan innovadores i alhora necessàries, que, en general, generen grans consensos i estan dirigides a pacificar la mobilitat, a restringir l'ús de combustibles fòssils, a fomentar l'ús

No hi ha utopia ni felicitat sense drets. Les solucions que ens aporten la tecnologia i el coneixement (...) s'han d'acompanyar de l'agenda de drets.

de les energies renovables o, simplement, a fer que la ciutat sigui més verda, agradable i saludable, provoquen desigualtats, expulsen i gentrifiquen. Es tracta de realitats poc conegudes, amb impactes dels quals ens alerten estudis recents (com el *Green Gentrification in European and North American Cities*, realitzat per Isabelle Anguelovski *et al.*), que és necessari tractar amb polítiques integrals que, sense retrocedir en el compromís climàtic, se centrin en la protecció dels més vulnerables. Polítiques que emfasitzin que no és viable avançar en la sostenibilitat de la ciutat sense garantir l'accés a l'habitatge, uns sous dignes i la igualtat d'oportunitats.

Tampoc existeixen dubtes sobre les bretxes produïdes per la digitalització i per la irrupció de la Intel·ligència Artificial. Bretxes que van ser visibles durant la pandèmia generada per la COVID-19 i que avui l'algoritme situa en territori inexplorat. Indubtablement, les solucions digitals que les ciutats tenen a la seva disposició poden contribuir a abordar de manera molt més eficient els múltiples reptes als quals han de fer front: des de la mobilitat urbana fins a la participació ciutadana, passant pel control de la contaminació o l'assignació de subsidis i ajuts. Però certament l'algoritme no és neutre i pot generar biaixos i desigualtats amb impactes encara per desxifrar. Cada cop són més les ciutats sensibles a aquesta realitat que intenten abordar els processos urbans de digitalització, des de l'ètica i l'humanisme (sobre això, es pot consultar el *Global Observatory of Urban Artificial Intelligence*, <https://gouai.cidob.org/>). Però s'ha de reconèixer que encara tenim al davant iniciatives poc madures i amb una capacitat de correcció molt limitada.

Finalment, no es poden obviar els reptes que genera l'aposta sovint acrítica per la innovació, el coneixement i el talent que impulsen les ciutats arreu del món. Esdevenir un *hub* de la ciència, la tecnologia i la creativitat i de l'economia digital i verda permet consolidar un teixit productiu d'alt valor afegit,

captar talent altament qualificat i assegurar una posició de privilegi en un món molt competitiu. Tot això genera benestar i entorns de qualitat. Ara bé, es reserva únicament per als que s'ho poden permetre, ja que si no es prenen mesures per evitar-ho hi ha evidències de sobra que es precaritza i exclou la població amb menys formació i recursos.

En definitiva, no hi ha utopia ni felicitat si no hi ha drets. Perquè per desplegar tot el potencial de la tecnologia i el coneixement de les ciutats, i fer-ho sense generar bretxes ni desigualtats, cal no només reivindicar i fer efectiva l'agenda de drets, sinó que cal empoderar també les societats i avançar en processos d'aprofundiment democràtic. Uns processos que combinin la representativitat i la descentralització amb les pràctiques de democràcia directa, que permetin a la ciutadania dibuixar com ha de ser el futur que desitja.

Tal com apuntava Italo Calvino al llibre *Les ciutats invisibles* (1972), no té sentit dividir les ciutats entre les felices i les infelices. La principal distinció es produeix entre les ciutats que «amb els anys i les mutacions continuen donant forma als desitjos, i aquelles on els desitjos o bé aconsegueixen esborrar la ciutat, o bé són esborrats per la ciutat».

